

20TH LATIN SUMMER SCHOOL

JANUARY 20-24, 2014

Education Building, University of Sydney

LEVEL 4.1

Instructor: **ANTHONY ALEXANDER**

LATIN SUMMER SCHOOL 2014

LEVEL 4

CICERO *PRO MILONE*

Dear LSS Participant

In this course we shall be reading extracts from Cicero's speech, *Pro Milone*. I have chosen this speech as a natural successor to *De Domo Sua* which I chose last year and which, as you will remember if you joined us last year or if you have read that speech anyway, had its origins in the destructive hostility between Cicero and his arch enemy, P. Clodius Pulcher.

The particular circumstance in which *Pro Milone* came to be written centered on the manner of Clodius' death on 18 January 52 BC. As always with the history of Cicero's battles with Clodius, the starting-point went back a long way. You will recall the leading part that Cicero played as consul in defeating the Catiline conspiracy in 63 BC and the incautious, if not downright illegal, way in which he took a leading role in executing some of the conspirators. Subsequently Cicero incurred the anger of Clodius by giving evidence against him at his trial for violating the mysteries of Bona Dea (an oblique reference to which appears, if the text is sound, in section 46 of *Pro Milone*). Clodius never forgot this, and seized on Cicero's apparent illegal action to arrange for him to be banished (58 BC) and for his house to be appropriated.

Clodius did not confine his nefarious deeds to pursuing Cicero. Soon after Cicero had been banished he turned his attention to violence on the streets of Rome as his method for taking some sort of control of the city. At this point Clodius and his gang of armed slaves came into violent conflict with T. Annius Papianus Milo and his gang of armed slaves. Milo, who was no less a hoodlum than Clodius, was at all times a staunch supporter of Cicero and by his action in taking on Clodius with acts of counter violence earned the close friendship of Cicero.

After the conference of Luca in 56 BC at which the Triumvirate was patched up, the violence in the city subsided, only to revive with even more deadly violence in 53 BC after the defeat and death of Crassus, one of the Triumvirs, at the battle of Carrhae.

On 18 January 52 BC the clashes between Clodius and Milo, and their gang, came to a head. The two met on the via Appia near Bovillae, about 20 kilometers from Rome and Clodius was killed. According to Cicero, Clodius had deliberately set an ambush for Milo (see section 44 et seq.), but we learn from Asconius, a commentator writing in the first century AD, that in fact the meeting was entirely by chance. What's more, Asconius goes on to say that in the clash between the two gangs Clodius was wounded and took refuge in a tavern. Thinking that if Clodius lived this would be somewhat dangerous to himself, Milo gave orders that Clodius should be driven out, whereupon Clodius was dragged out and killed. Cicero makes no mention of these events at all, although we learn from Asconius that they had been fully ventilated at the trial and that the jury was well aware of them when the majority found Milo guilty.

The story did not, however, end with Clodius' death. Clodius' body was picked up where it lay by a senator who happened to be passing by later and conveyed to Rome. A large crowd met the body at Clodius' house and stripped it. They then took the corpse to the Forum and placed it on the *rostra* to exhibit the wounds. Infuriated, the crowd then took it into the senate house and cremated it, in the course of which they managed also to set the senate house itself on fire. This caused even more resentment among the general populace than the killing of Clodius had among the Clodians.

Eventually Pompey was appointed sole consul to sort matters out and he immediately began to consult the Senate. The Senate passed a resolution to the effect that the affray of 18 January and subsequent events over the following days were prejudicial to the state. Pompey then brought forward a new law *de vi* under which a special commission was to investigate these matters. The law also prescribed the form in which its proceedings should be conducted. It was under this law that the prosecution of Milo took place.

The trial continued from 4 to 8 April. It was accompanied by repeated disruptions. Accordingly, Pompey provided soldiers who maintained silence, at least until Cicero began to make his speech for the defence. When Cicero stood up, however, Clodius' supporters, notwithstanding the soldiers' presence, began to raise such a clamour that, as Asconius puts it, Cicero spoke "with less than his usual steadiness". The speech which Cicero gave – apparently still in existence at Asconius' time and for while after – was evidently different from that which we now possess. Asconius insists, however, that Cicero had written down the speech which we now have which he describes as *prima* (i.e. "the finest").

I should mention one particular legal aspect to which Asconius refers. He tells us that Cicero was urged to defend the case on the grounds that the killing of Clodius was in the public interest (*pro re publica*) but that he refused to do this on the grounds that this amounted to saying that a person who could be condemned in court for the public good could also be killed uncondemned (and here perhaps Cicero may also have reflected on his role in the Catilinarian conspiracy and learnt a salutary lesson from it; and in any event the senate decree condemning these events made such an argument problematic. Whether in fact Cicero did in fact refuse to run this argument is perhaps something that we may like to discuss.

Milo was subsequently tried and found guilty in three different courts on other charges and immediately went into exile in Massilia. On receiving a copy of the speech as we now have it, Milo is said to have remarked that it was as well that Cicero had not delivered it since if he had done so he would never have known the excellent flavor of the mullets of Massilia.

Each of the passages which I have selected focusses on a specific aspect of the speech identified in the heading. There are some legal issues involved but in the main they highlight Cicero's ability to construct apparently powerful arguments for the benefit of his client while at the same time throwing dust in the eyes of the jury, or at least those of the jury who forgot or ignored the facts.

If you would like to do some extra reading round the subject, here are some publications which I have found helpful:

- There is a useful modern edition of Asconius' commentary, *Asconius, Commentaries on Speeches by Cicero* (Oxford University Press 2006).
- There are a few modern commentaries on the speech, all quite old. I have used F. H. Colson, *Cicero Pro Milone* (1893, republished by Bristol Classical Press in 1980). There is also a useful edition by A. B. Poynton (Oxford: Clarendon Press 1902), but when preparing this letter I did not have access to it.
- Martin Stone has written a highly influential article in *Antichthon* 14 (1980) entitled *Pro Milone: Cicero's second thoughts* in which he argues that the speech records the basic elements of the speech which he actually gave save for the criticism of Pompey the

insertion of which he ascribes to the period between the condemnation of Plancus, a tribune implicated in the burning of the senate house, probably in early 51 BC, and Cicero's *rapprochement* with Pompey a few months later. The article also highlights Cicero's insistence in the speech that the senate decree passed at Pompey's instigation condemned the *insidiae* involved and that this explains the enthusiasm of each side in the case to accuse the other of *insidiae*.

- *CPh [Classical Philology]* 103 (July 2008) 282-297 contains an interesting article by Aislinn Melchior entitled *Twinned Fortunes and the publication of Cicero's Pro Milone* which sets out arguments for regarding *Pro Milone* in its present (revised) form as an attempt by Cicero to equate Milo with himself and to seek Milo's recall from exile.

I am sure we shall all enjoy reading the extracts and discussing the speech and I look forward to seeing you in January.

All best wishes

Anthony Alexander

LATIN SUMMER SCHOOL 2014

LEVEL 4

CICERO *PRO MILONE*

PASSAGES FOR READING

Monday 20 January 2014

Is a person automatically guilty of murder if he kills someone?

7. sed ante quam ad eam orationem venio quae est propria vestrae quaestionis videntur ea mihi esse refutanda quae et in senatu ab inimicis saepe iactata sunt et in contione ab improbis et paulo ante ab accusatoribus, ut omni errore sublato rem plane quae veniat in iudicium videre possitis. negant intueri lucem esse fas ei qui a se hominem occisum esse fateatur. in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea quae primum iudicium de capite vidit M. Horati, fortissimi viri, qui nondum libera civitate tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. an est quisquam qui hoc ignoret, cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino esse factum aut recte et iure factum esse defendi? nisi vero existimatis dementem P. Africanum fuisse qui, cum a C. Carbone tribuno plebis seditiose in contione interrogaretur quid de Ti. Gracchi morte sentiret, responderit iure caesum videri. neque enim posset aut Ahala ille Servilius aut P. Nasica aut L. Opimius aut C. Marius aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos civis interfici nefas esset. itaque hoc, iudices, non sine causa etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum qui patris ulciscendi causa matrem necavisset variatis hominum sententiis non solum divina sed etiam sapientissimae deae sententia liberatum. quod si xii tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderet, interfici impune voluerunt, quis est qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad hominem occidendum ab ipsis porrigi legibus? atqui, si tempus est ullum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum verum etiam necessarium, cum vi vis inlata defenditur. pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Mari, propinquus eius imperatoris, interfectus ab eo est cui vim adferebat; facere

enim probus adulescens periculose quam perpeti turpiter maluit.
atque hunc ille summus vir scelere solutum periculo liberavit.

- 10.** insidiatori vero et latroni quae potest inferri iniusta nex? quid comitatus nostri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. est igitur haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa adripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus, ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim et in tela aut latronum aut inimicorum
- 11.** incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis. silent enim leges inter arma nec se exspectari iubent, cum ei qui exspectare velit ante iniusta poena luenda sit quam iusta repetenda. etsi persapienter et quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi, quae non hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetat, ut, cum causa, non telum quaeretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. quapropter hoc maneat in causa, iudices; non enim dubito quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id meminertis quod oblivisci non potestis insidiatorem interfici iure posse.

Tuesday 21 January 2014

Cicero's statement of facts

24. P. Clodius, cum statuisset omni scelere in praetura vexare rem publicam videretque ita tracta esse comitia anno superiore ut non multos mensis praeturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed et L. Paulum conlegam effugere vellet, singulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rem publicam quaereret, subito reliquit annum suum seseque in proximum transtulit, non, ut fit, religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad praeturam gerendam, hoc est ad evertendam
25. rem publicam, plenum annum atque integrum. occurrebat ei mancam ac debilem praeturam futuram suam consule Milone; eum porro summo consensu populi Romani consulem fieri videbat. contulit se ad eius competitores, sed ita totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictitabat, umeris sustineret. convocabat tribus, se interponebat, Collinam novam dilectu perditissimorum civium conscribebat. quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies convalescebat. ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani saepe esse declaratum, palam agere coepit et aperte dicere occidendum
26. Milonem. servos agrestis et barbaros, quibus silvas publicas depopulatus erat Etruriamque vexarat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis. res erat minime obscura. etenim dictitabat palam consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. significavit hoc saepe in senatu, dixit in contione; quin etiam M. Favonio, fortissimo viro, quaerenti ex eo qua spe fureret Milone vivo, respondit triduo illum aut summum quadriduo esse periturum; quam vocem eius ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit.
27. interim cum sciret Clodius—neque enim erat id difficile scire a Lanuvinis—iter sollemne, legitimum, necessarium ante diem xiii Kalendas Februarias Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvi Milo, Roma subito ipse profectus pridie est ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias conlocaret; atque ita profectus est ut contionem turbulentam in qua eius furor desideratus est, quae illo ipso die habita est, relinqueret, quam, nisi obire facinoris locum tempusque
28. voluisset, numquam reliquisset. Milo autem cum in senatu fuisset eo die quoad senatus est dimissus, domum venit, calceos et

- vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est, dein profectus id temporis cum iam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. obviam fit ei Clodius, expeditus, in equo, nulla raeda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut solebat, sine uxore, quod numquam fere: cum hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in raeda, paenulatus, magno et impedito et
- 29.** muliebri ac delicato ancillarum puerorumque comitatu. fit obviam Clodio ante fundum eius hora fere undecima aut non multo secus. statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum; adversi raedarium occidunt. cum autem hic de raeda reiecta paenula desiluisset seque acri animo defenderet, illi qui erant cum Clodio gladiis eductis, partim recurrere ad raedam ut a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius servos qui post erant; ex quibus qui animo fideli in dominum et praesenti fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad raedam pugnari viderent, domino succurrere prohiberentur, Milonem occisum et ex ipso Clodio audirent et re vera putarent, fecerunt id servi Milonis—dicam enim aperte non derivandi criminis causa, sed ut factum est—nec imperante nec sciente nec praesente domino, quod suos quisque servos in tali re
- 30.** facere voluisset. haec sicuti exposui ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus est, vi victa vis potius oppressa virtute audacia est.

Wednesday 22 January 2014

Cicero presents a proof that Clodius was the *insidiator*.

44. sed quid ego argumentor, quid plura disputo? te, Q. Petili, appello, optimum et fortissimum civem; te, M. Cato, testor, quos mihi divina quaedam sors dedit iudices. vos ex M. Favonio audistis Clodium sibi dixisse, et audistis vivo Clodio, periturum Milonem triduo. post diem tertium gesta res est quam dixerat. cum ille non dubitarit aperire quid cogitaret, vos potestis dubitare quid fecerit?
45. quem ad modum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. dictatoris Lanuvini stata sacrificia nosse negoti nihil erat. vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso quo est profectus die: itaque antevertit. at quo die? quo, ut ante dixi, fuit insanissima contio ab ipsius mercenario tribuno plebis concitata: quem diem ille, quam contionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperearet, numquam reliquisset. ergo illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi; Miloni manendi nulla facultas, exeundi non causa solum sed etiam necessitas fuit. quid si, ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? primum quaero qui id scire potuerit? quod vos idem in Clodio quaerere non potestis. ut enim neminem alium nisi T. Patinam, familiarissimum suum, rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuvi a dictatore Milone prodi flaminem necesse esse. sed erant permulti alii ex quibus id facillime scire posset: omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodi reditu unde quaesivit? quaesierit sane—videte quid vobis largiar—servum etiam, ut Q. Arrius, amicus meus, dixit, corruerit. legite testimonia testium vestrorum. dixit C. Causinius Schola, Interamnanus, familiarissimus et idem comes Clodi, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnae fuerat et Romae, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse, sed subito ei esse nuntiatum Cyrum architectum esse mortuum, itaque repente Romam constituisse proficisci. dixit hoc item comes P. Clodi, C. Clodius.
47. videte, iudices, quantae res his testimoniis sint confectae. primum certe liberatur Milo non eo consilio profectus esse ut insidiaretur in via Clodio: quippe, si ille obuius ei futurus omnino non erat. deinde—non enim video cur non meum quoque agam negotium—scitis, iudices, fuisse qui in hac rogatione suadenda diceret Milonis manu caedem esse factam, consilio vero maioris alicuius. me videlicet latronem ac sicarium abiecti homines et perditum describebant. iacent suis testibus qui Clodium negant eo die

- Romam, nisi de Cyro audisset, fuisse rediturum. respiravi, liberatus sum; non vereor ne, quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse. nunc persequar cetera; nam occurrit illud:
- 48.** "igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus." si quidem exiturus ad caedem e villa non fuisset. video enim illum qui dicatur de Cyri morte nuntiasse non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare. nam quid de Cyro nuntiaret quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? testamentum simul obsignavi, una fui; testamentum autem palam fecerat et illum heredem et me scripserat. quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima
- 49.** denique ei nuntiabatur? age, sit ita factum: quae causa fuit cur Romam properaret, cur in noctem se coniceret? quid adferebat festinationis quod heres erat? primum nihil erat cur properato opus esset; deinde si quid esset, quid tandem erat quod ea nocte consequi posset, amitteret autem, si postridie Romam mane venisset? atqui ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius quam expetendus fuit, sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsidendum atque exspectandum fuit.
- 50.** noctu occidisset: insidioso et pleno latronum in loco occidisset. nemo ei neganti non credidisset quem esse omnes salvum etiam confitentem volunt.

Thursday 23 January 2014

Milo justifies his actions

72. nec vero me, iudices, Clodianum crimen movet, nec tam sum demens tamque vestri sensus ignarus atque expers ut nesciam quid de morte Clodi sentiatis. de qua si iam nollem ita diluere crimen ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare ac mentiri gloriose liceret: "occidi, occidi, non Sp. Maelium qui annona levanda iacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem videbatur, in suspicionem incidit regni appetendi, non Ti. Gracchum qui conlegae magistratum per seditionem abrogavit, quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloria, sed eum— auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset— cuius nefandum adulterium in pulvinaribus sanctissimis
73. nobilissimae feminae comprehenderunt; eum cuius supplicio senatus sollemnis religiones expiandas saepe censuit; eum quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus iuratus se quaestionibus habitis dixit comperisse; eum qui civem quem senatus, quem populus Romanus, quem omnes gentes urbis ac vitae civium conservatorem iudicabant servorum armis exterminavit; eum qui regna dedit, ademit, orbem terrarum quibuscum voluit partitus est; eum qui plurimis caedibus in foro factis singulari virtute et gloria civem domum vi et armis compulit; eum cui nihil umquam nefas fuit nec in facinore nec in libidine; eum qui aedem nympharum incendit ut memoriam publicam recensionis tabulis publicis impressam exstingeret; eum denique cui iam nulla lex erat, nullum civile ius, nulli possessionum termini, qui non calumnia litium, non iniustis vindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat; qui non solum Etruscos—eos enim penitus contempserat—sed hunc P. Varium, fortissimum atque optimum civem, iudicem nostrum, pellere possessionibus armis castrisque conatus est, qui cum architectis et decempedis villas multorum hortosque peragrabat, qui Ianiculo et Alpibus spem possessionum terminarat suarum, qui cum ab equite Romano splendido et forti, M. Paconio, non impetrasset, ut sibi insulam in lacu Prilio venderet, repente lintribus in eam insulam materiem, calcem, caementa, harenam convexit dominoque trans ripam inspectante non dubitavit aedificium exstruere in alieno; qui huic T. Furfanio, cui viro, di immortales!—
75. quid enim ego de muliercula Scantia, quid de adolescente P. Aponio dicam? quorum utrique mortem est minatus, nisi sibi

hortorum possessione cessissent—; sed ausum esse T. Furfanio dicere, si sibi pecuniam quantam posceret non dedisset, mortuum se in domum eius inlaturum, qua invidia huic esset tali viro conflagrandum; qui Appium fratrem, hominem mihi coniunctum fidissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit; qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta ut sororem non modo vestibulo privaret sed omni aditu et limine."

Friday 24 January 2014

Cicero requests mercy for Milo as a favour to himself

99. haec tu mecum saepe his absentibus, sed isdem audientibus haec ego tecum, Milo: "te quidem, cum isto animo sis, satis laudare non possum, sed, quo est ista magis divina virtus, eo maiore a te dolore divellor. nec vero, si mihi eriperis, reliqua est illa saltem ad consolandum querela ut eis irasci possim a quibus tantum vulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi, non male aliquando de me meriti, sed semper optime." nullum mihi umquam, iudices, tantum dolorem inuretis—tametsi quis potest esse tantus?—sed ne hunc quidem ipsum ut obliviscar quanti me semper feceritis. quae si vos cepit oblivio aut si in me aliquid offendistis, cur non id in meo capite potius luitur quam Milonis? praecclare enim vixero, si quid mihi acciderit prius quam hoc
100. tantum mali videro. nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, T. Anni, nullum a me amoris, nullum studi, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetivi; ego meum saepe corpus et vitam obieci armis inimicorum tuorum; ego me plurimis pro te supplicem abieci; bona, fortunas meas ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli; hoc denique ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deosco. quid iam restat? quid habeo quod faciam pro tuis in me meritis nisi ut eam fortunam quaecumque erit tua ducam meam? non abnuo, non recuso, vosque obsecro, iudices, ut vestra beneficia quae in me contulistis aut in huius salute augeatis aut in eiusdem exitio
101. occasura esse videatis. his lacrimis non commovetur Milo—est quodam incredibili robore animi—exsilium ibi esse putat ubi virtuti non sit locus; mortem naturae finem esse, non poenam. sit hic ea mente qua natus est: quid? vos, iudices, quo tandem eritis animo? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eicietis? et erit dignior locus ullus in terris qui hanc virtutem excipiat quam hic qui procreavit? vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro re publica sanguinem effudistis; vos, inquam, in civis invicti periculo appello, centuriones, vosque, milites: vobis non modo inspectantibus sed etiam armatis et huic iudicio praesidentibus haec tanta virtus ex hac
102. urbe expelletur, exterminabitur, proicietur? o me miserum, o me infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis qui te parentem alterum putant? quid tibi, Quinte frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? mene non potuisse

- Milonis salutem tueri per eosdem per quos nostram ille servasset? at in qua causa non potuisse? quae est grata omnibus gentibus. a quibus non potuisse? ab eis qui maxime P. Clodi morte acquirerunt.
- 103.** quo deprecante? me. quodnam ego concepi tantum scelus aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, cum illa indicia communis exiti indagavi, patefeci, protuli, exstinxi? omnes mihi meisque redundant ex fonte illo dolores. quid me reducem esse voluistis? an ut inspectante me expellerentur ei per quos essem restitutus? nolite, obsecro vos, acerbiozem mihi pati reditum esse quam fuerit ille ipse discessus. nam qui possum putare me restitutum, si distrahor ab his per quos restitutus sum? utinam di immortales fecissent—pace tua, patria, dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te quod pro Milone dicam pie—utinam P. Clodius non modo viveret sed etiam praetor, consul, dictator esset
- 104.** potius quam hoc spectaculum viderem! o di immortales! fortem et a vobis, iudices, conservandum virum! "minime, minime"; inquit "immo vero poenas ille debitas luerit: nos subeamus, si ita necesse est, non debitas." hicine vir patriae natus usquam nisi in patria morietur, aut, si forte, pro patria? huius vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini? hunc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet quem omnes
- 105.** urbes expulsum a vobis ad se vocabunt? o terram illam beatam quae hunc virum exceperit, hanc ingratham si eiecerit, miseram si amiserit!